

ԱՇԽԱՐՀԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՅԱՑՔ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԻՆ

ՍՄԲԱՏ ԱՂԱՅԱՆ

ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիա
գիտակրթական միջազգային կենտրոն,
տնտեսական գիտությունների թեկնածու

smbatagayan@gmail.com

Համառոտագիր

Կարծում եմ, որ ամփոփ եզրակացությունը ավելի հարմար կլինի հետևյալ կերպ ներկայացնել՝

1. Գեոգենեզի փորձաքննության արդյունքներով մենք ևս մեկ անգամ փաստում ենք, որ հոմոսապենսը մարդկության կարճ պատմությունը չէ կամ էլ նրա վաղվա օրվա կարճ պատմությունը, ինչը կարծում եմ, որ հակահումանիզմ է: Այն իր՝ հարաբերություն և վերաբերմունք գեներացնելու շնորհիվ, աշխարհաընկալման անսահման գիտելիք է ձեռքբերում՝ նոր աշխարհակառույցի առանցքում իրեն դնելով:

2. Դիալեկտիկական փորձաքննության արդյունքից կարելի է եզրակացնել, որ Հեգելյան «պահպանողական հեղափոխություն» բացահայտումը և ազատականների կողմից գոյաբանության մերժումը ու վաղանցիկ մոդուսի բացարձականացումը, ժամանակակից աշխարհում դիալեկտիկական հակասությունների այնպիսի հիերարխիա է մտցրել, որը մարդու էության մեջ համընդհանուր կեցության և բիոլոգիզմի միջև է անտագոնիզմ առաջացրել:

3. Տրիվեկտիկական փորձաքննության արդյունքից կարելի է եզրակացնել, որ ժամանակակից տնտեսագիտության տեսության «հիմնական հոսքերի» դոգմաներից ազատվելու համար, անհրաժեշտ է նեոլիբերալների կողմից մերժված դիալեկտիկական և համակարգային մոտեցումները կյանքի կոչել, որոնք էթնոտնտեսության ձևավորման և վերազգայնացման էությունը, նրա կառուցվածքը, ձևավորման ու գործունեության օրինաչափությունները բացատրող հասկացությունների հիմք կարող են հանդիսանալ:

4. Կվադրուլեկտիկական փորձաքննության արդյունքից կարելի է եզրակացնել, որ ՏՄԲ քաղաքակրթական նոր տարածության փիլիսոփայության պատմական մեկնարկն է, որը զարգացման կոորդինատների տարածական փոփոխության է տանում, որտեղ գրավչության առանցքի ձգտող պետության բոլոր ոլորտները, մեկ միջազգայնացված վերարտադրական

կառույցի հետ են հյուսվելու: Հետևաբար քաղաքակրթական զարգացման նման միտումներին հարմարվելու համար, ազգային միջազգայնացված վերարտադրական միջուկներ է անհրաժեշտ ձևավորվել:

Հոդվածում ձևակերպվում և հիմնավորվում է այն գաղափարը, ըստ որի՝ XXI դարի գիտական ու կրթական գործընթացները պետք է փոխմիահյուսված բարոյականության և բարոյական դիալեկտիկայի վրա հիմնված, ազգի ինքնանույնականացման հարացույցներ գեներացնեն՝ մարդու ու հասարակության հզոր զարգացման համար պայմաններ ստեղծելով: Կարծում են, որ դա է միակ այլընտրանքը, որը ոչ միայն նոր քաղաքակրթություններին՝ փոխմիահյուսված էթնոտնտեսական համակարգերին, գոյատևելու հնարավորություն կտա՝ այսօրվա մարդու կրեատիվ բնույթի մեջ գերակայող բիոլոգիզմը չեզոքացնելով, այլ նաև՝ անհրաժեշտության դեպքում համընդհանուր սպառնալիքներին դիմակայելու համար:

Բանալի բառեր և բառակապակցություններ. մարդ, պատմականացում, ժամանակակից տնտեսագիտության հիմնական հոսքեր, տեղային մարդկային քաղաքակրթություններ, էթնոտնտեսություն:

ГЕОЭКОНОМИЧЕСКИЙ ВЗГЛЯД НА ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ

СМБАТ АГАЯН

Национальная академия наук Республики Армения

Международный научно-образовательный центр

кандидат экономических наук.

smbatagayan@gmail.com

Аннотация

Думаю, было бы удобнее резюмировать вывод следующим образом.

1. Опираясь на результаты экспертизы геогенеза, мы еще раз доказываем, что *Homosapiens* — это не краткая история человечества или его краткая история завтрашнего дня, что я считаю антигуманистическим. Благодаря своему порождению взаимоотношения и поведения он является достижением бесконечного познания мировосприятия, ставя себя в основу архитектуры нового мироустройства.

2. Из результата диалектической экспертизы можно сделать вывод, что открытие Гегелевской <консервативной революции> и отказ либералов от онтологии и абсолютизация эфемерного модуса внесли в современный мир такую иерархию диалектических противоречий, которая создала антагонизм между всеобщностью и биологичностью в природе человека.

3. По результатам триолектической экспертизы можно сделать вывод, что для избавления от «мейнстрим» догм современной экономической науки необходимо реализовать отвергаемые неолибералами диалектические и системные подходы, которые могут быть положены в основу концепций, объясняющих экономическую теорию. характер формирования и ренационализации этноэкономики, ее структур, закономерности формирования и деятельности.

4. По результатам квадролектической экспертизы можно сделать вывод, что ЛЧЦ — это историческое начало философии нового цивилизационного пространства, ведущее к пространственной смене координат развития, где все сферы государств, стремящиеся к оси привлекательности, будут сплетены вместе с одним интернационализированным воспроизводственным циклом. Поэтому для адаптации к таким тенденциям цивилизационного развития необходимо формирование национальных интернационализированных воспроизводственных циклов.

В статье формулируется и обосновывается идея, согласно которой научно-образовательные процессы XXI века должны формировать закономерности самоидентификации нации на основе переплетения нравственности и нравственной диалектики, создавая условия для мощного развития человека и общества. Я считаю, что это единственная альтернатива, которая не только позволит выжить новым цивилизациям - переплетающиеся этноэкономические

системы, нейтрализации биологизма, преобладающего в творческой природе современного человека, но и при необходимости противостоять общечеловеческим угрозам.

Ключевые слова и словосочетания: человек, историцизм, «мейнстрим» современной экономики, локальные человеческие цивилизации, этноэкономика.

GEOECONOMIC VIEW ON FUNDAMENTAL PROBLEMS OF SCIENCE AND EDUCATION

SMBAT AGHAYAN

National Academy of Sciences of the Republic of Armenia

International Scientific-Educational Center

PhD in Economic Sciences

smbatagayan@gmail.com

Abstract

1. With the experimental results of Geogenesis, we prove once again that Homosapiens is not a short history of humanity or its short history of tomorrow, which is anti-humanism. Due to generating its relation and attitude, it is an achievement of infinite knowledge of world perception, placing itself in the core of the architecture of the new world structure.
2. It can be concluded from the result of dialectical expertise that the discovery of the Hegelian <conservative revolution> and the rejection of ontology by liberals, and the absolutization of the ephemeral modus, have introduced such a hierarchy of dialectical contradictions in the modern world, which has caused antagonism between universal existence and biologism in human nature.
3. From the results of the triolectic expertise, it can be concluded that in order to get rid of the dogmas of the <main streams> of modern economics, it is necessary to implement the dialectical and systemic approaches rejected by the neoliberals, which can be the basis of the concepts explaining the essence of the formation and renationalization of the ethno-economy, its structure, patterns of formation and activity.
4. From the results of the quadrolectic expertise, it can be concluded that the LHC is a historical start of the philosophy of the new civilizational space, which leads to a spatial change of the development coordinates, where all the spheres of the state striving for the axis of attraction are intertwined with one internationalized reconstruction structure. Therefore, to adapt to such trends of civilizational development, national internationalized reproductive nuclei should be formed.

The article formulates and substantiates the idea that scientific and educational processes of the XXI century should generate patterns of national self-identification based on interwoven morality and moral dialectics by creating conditions for the nation's and society's robust development.

This is the only alternative that will not only allow the survival of new civilizations - intertwined ethno-economic systems, neutralizing the biology prevailing in the creative nature of modern man, but also, when necessary, confront common human threats.

Keywords and phrases: Man, historicization, <main streams> of modern economics, local human civilization, ethno-economics.

Նախաբան

Այսօր աշխարհատնտեսական տարածությունում տիրող հետճգնաժամային իրադարձությունները, աշխարհատնտեսական նախագծերի նոր տնտեսա-տեխնոլոգիական ճարտարապետությունը ձևավորելու և աշխարհակարգի նոր կանոնները մշակելու շատ բարդ փուլով է բնութագրվում: Այնպիսի նախագծերի նշանակությունն է կտրուկ բարձրացել, ինչպիսին տարածաշրջաններն են, ինչպես ամբողջություն: Հիմնականում իրենց աշխարհատնտեսական նախագծերի՝ վերատադրության կենսունակությունը ապահովելու և արդյունքները սպառելու տարածքների վերածելու համար տարածաշրջայնացման այդ գործընթացները արևմուտք-արևելք աշխարհատնտեսական նախագծերի սուր մրցակցությամբ է ընթանում, որը աշխարհատնտեսական պատերազմներ տեղայնացնելով է բնութագրվում: Այստեղ հակամարտող կողմերի հիմնական նպատակը առևտրա-տնտեսական, մենթալ և զինված պատերազմներով, իրենց տնտեսական սահմանների ընդլայնումն է:

Այդ հակամարտությունների հիմքում արևմտյան քաղաքակրթական կոալիցիայի զարգացման մոդելը ոչ ռացիոնալ լինելու հանգամանքն է ընկած, իսկ դա այսօր երկրների ճնշող մեծամասնության մոտ հասարակական կառուցվածքի հիմքն է (այդ թվում նաև Հայաստանում) և արդեն իրեն սպառել է: Այսինքն՝ այդ հանգամանքը, գլոբալ բիոսոցիումի, ինչպես նաև առանձին երկրների առաջ, գոյության էկզիստենցիալ հարցն է դրել: Ի դեպ, այդ հարցը, դեռ ֆինանսա-իրավական մեխանիզմներով և նեոլիբերալ գաղափարախոսությամբ աշխարհաընկալման գերիշխանության պայմաններում էր ձևակերպվել, որն այսօր չի տալիս և չի կարող տալ աշխարհաընկալման ռացիոնալ պատասխաններ:

Նման աշխարհայացքի գերակայությունը մարդու կրեատիվ բնույթի մեջ բիոլոգիզմ է ակտիվացնում, ինչը գիտա-տեխնիկական առաջընթացի կտրուկ թռիչքի պայմաններում, ամբողջ բազմաշերտ, ազգային, սոցիալական և քաղաքական մարդածին դիֆերենցված համակարգն է դեպի գոյաբանական ոլորտ ճնշում՝ առանձին երկրների պետական կառավարման մոդելի, երկարաժամկետ զարգացման հիմնական օրինաչափությունների, պետական տնտեսական քաղաքականությունում նրանց օգտագործման մեթոդների՝ գոյություն ունեցող կրթական համակարգի վերափոխման և փոփոխվող աշխարհի մարտահրավերներին մասնագետներին հարմարվելու անհրաժեշտություն առաջացնելով: Սա խնդիր է, որը մենք գլոբալ մարդաբանական աշխարհի, գնահատման և վերլուծության առանցքային

կետ ենք համարում: Հոգվածի նպատակն է՝ հետազոտության առարկա դարձնել տեսական և մեթոդաբանական այն մոտեցումները, որոնք վերոնշյալ հիմնախնդիրների պատճառ են հանդիսացել:

Տեսամեթոդաբանական կողմը

Աշխարհատնտեսություն առարկան մարդու գործունեության բոլոր ոլորտների ու նրա բարոյահոգեբանական վիճակի համակեցություն է, գոյության և ռացիոնալ վարքի ամբողջական մոդելի մեջ արտացոլում, ուստի վերոնշյալ խնդրի ուսումնասիրության համար, մենք աշխարհատնտեսության 325 հատկանիշներից [1, էջ 493] երեք ենք ընտրել՝ գեոգենեզը, գլոբալ ճանաչողական օպտիկան և գեոլոգիստիկան, որոնք մեր փորձագիտական մեթոդաբանությունում են գործածվելու:

Աշխարհափոփեսության վերոնշյալ հատկանիշներից առաջինը գեոգենեզն է (Geogenesis) [1, էջ492] – աշխարհը գիտակցելու, ընկալելու և նկարագրելու տարածա-փիլիսոփայական մեթոդաբանություն է, գլոբալ ուսումնասիրությունների մեթոդաբանության հիմքը, մեկ ամբողջական տարածությունում, ֆունկցիոնալ վկայություններով առանձնացված ենթատարածական ձևերի սինթեզ, մեթոդաբանական նոր պրիզմա է, որի միջով գլոբալացման գործընթացն է դիտարկվում: Գեոգենեզը նոր մեթոդաբանության հիմքն է, ժամանակակից աշխարհի ճարտարապետությունը նորագույն «օպտիկայով» հասկանալու համար: Հենց գեոգենեզն է ժամանակակից աշխարհակառույցը և նրանում մարդու կեցությունը փիլիսոփայորեն իմաստավորելու հնարավորություն ստեղծում:

Այս առումով գոյաբանության մտքի պատմական առանցքից անդրադառնալով՝ կուզենայի նշել, որ մարդու գոյության խնդրի մասին դեռ անտիկ փիլիսոփաները՝ Արիստոտելն ու Պլատոնն են անդրադարձել, սակայն ըստ Մարտին Հայդեգերի - «քանի որ լոգոսի (λόγος'a) գործառույթը ընդամենը ինչ-որ բան տեսնելու կարողության մեջ է, որը գոյություն ունեցողի հանդեպ ուշադրություն է ենթադրում, ապա լոգոսը (λόγος'a) կարող է խելք նշանակել: Եվ քանի որ ասում են (λέγειν), որ լոգոսը (λόγος'a) ոչ միայն նշանակությամբ է գործածվում, ապա այսպես կոչված (λεγόμενον) նշանակության հետ միասին, ասվածն ինչպես այդպիսին է, և քանի որ վերջինս ինչ-որ այլ բան է, ինչպես առարկան (σποκείμενον), ինչը միշտ, ինչի մասին էլ, որ խոսք լինի կամ չլինի, արդեն ինչպես առկայի (այստեղ լինելու) հիմքում է ընկած, այսպես կոչված չորս պատճառի (λόγος qua λεγόμενον) հիմք է համարվում (ratio): Եվ վերջապես, քանի որ այսպես կոչված չորս պատճառները (λόγος

qua λεγόμενον) կարող են նշանակել նաև դիտարկվող ինչ-որ բան, ինչը տեսանելի է դարձել ինչ-որ բանի հետ նրա հարաբերության ժամանակ, դրա հանդեպ ունեցած իր «վերաբերմունքով», ապա լոգոսը (λόγος) հարաբերություն և վերաբերմունք նշանակությունն է ստանում» [2, էջ25]: Ահա այսպես է Հայդեգերը լոգոսի առաջնային գործառույթը գիտականորեն հիմնավորում:

Այսինքն, ըստ Մարտին Հայդեգերի, մարդն ինչպես տեսակ լոգոսով է ստեղծվում շնորհիվ մտածողության: Հետևաբար այն ինչ-որ մենք ունենք, մարդու մտածողության բացառիկ հատկանիշ է համարվում: Եվ ահա լոգոսով օժտված մարդն է իր ամբողջ էությամբ մարդ դառնում: Այսինքն՝ լոգոսն է մեզ մարդ դարձնում. լոգոսը մտքի այն կառուցվածքն է, որով մենք արարում և աշխարհն ենք ստեղծագործում: Քանի որ, ըստ Հայդեգերի, աշխարհը մեզ չի տրվել որպես բացառիկ երևույթների հանրագումար, այլ այն զգացողություններով, ցրված մասերով և կտորներով է տրված: Եվ աշխարհի ամբողջականության մասին պատկերացումներով ու նկարագրելու կարողություններով մարդը պետք է այն ստեղծի: Այսինքն՝ մարդը աշխարհի մասերը ինչ-որ իմաստաբանական կառուցվածքի մեջ հավաքելու՝ գիտելիք ձևավորելու կարողությամբ է աշխարհը ստեղծագործում, աշխարհը արարում:

Հետաքրքիր է նաև գիտության մասին Հայդեգերի մոտեցումը, «ընդհանուր առմամբ գիտությունը կարելի է որպես իրական հանգամանքների հիմնավորված փոխգործողությունների հանրագումար սահմանել: Այդ սահմանումը նույնպես ամբողջական չէ, և այն այնքան էլ չի համապատասխանում գիտության ներքին բովանդակությանը: Գիտություններն, ինչպես մարդկանց վարքի ձևեր, այդ գոյություն ունեցողի (մարդու) համար լինելու հատկություն ունեն» [2, էջ14]:

Այսինքն՝ գիտությունը, ըստ Հայդեգերի մետաֆիզիկական տրամաբանության, անսահման է, որովհետև կախված մարդու գիտելիքի մակարդակից, անսահման են նրանում բոլոր դրույթները, քանի դեռ պարզված չեն այնտեղ եղած դրույթների հարաբերություններն ու վերաբերմունքները: Հայդեգերյան նման մոտեցումը նաև լոգոսի առեղծվածայնություն է բացում, ճշմարտություն կուտակելու մարդու անսահման կարողությունը: Ինչի համար էլ Հայդեգերը այն միայն մարդուն է բնորոշ համարում որպես նրա հոգևոր գործունեության ձև: Այսինքն՝ այդ հոգևոր գործունեության ժամանակ մարդը բնության, հասարակության և ինքնաճանաչողության մասին գիտելիք արտադրելու և ուղղակիորեն ճշմարտությանը հասնելու և հասարակական օրենքները բացահատելու նպատակ է հետապնդում: Եվ քանի որ այդ

հոգևոր գործունեությունը մեր գիտակցությունում ինչ-որ միասնական բան ձևավորելուն է կոչված, ապա միաժամանակ նաև կրթությունն է աշխարհաընկալմանը ծառայեցնում: Քանի որ կրթության գործընթացում մարդու մոտ նոր աշխարհայացք և ինքնաճանաչողություն է զարգանում: Ապա կարելի է ասել, որ գիտականորեն բացահայտված աշխարհաընկալումն է աշխարհը և նրանում տեղի ունեցող փոփոխությունները ընկալելու հնարավորություն տալիս:

Աշխարհադիպեսական երկրորդ հապկանիշը Գլոբալ ճանաչողական՝ «օպտիկան» է (Globalistic optics) [1, էջ113] – այն ժամանակվանից, երբ մարդն իրեն և աշխարհը սկսեց գիտակցել, նրան շրջապատող աշխարհը, աշխարհը շոշափելու և աշխարհը ընկալելու բազում հնարավոր մոդելներ կառուցվեցին: Իսկ հետո – այդ աշխարհաընկալման «ձևակերպումը», «հիմնարար հենասյուների» որոնումը և նրանց վրա աշխարհակառույցի տեսական և մեթոդաբանական կարկասը: Կարճ ասած, այն մեթոդաբանություն է՝ ժամանակակից աշխարհը հասկանալու և հիմնական մեկնարկներն ու սկզբունքները ցուցադրելու համար: Նման աշխարհակառույցներից մեկը դիալեկտիկական հիմքերի վրա և բարոյականության հրամայականով է ձևավորվել:

Դիալեկտիկան – աշխարհը որպես գծային-հարթություն ընկալելու ամենավառ մոտեցումներից մեկն է: Ինչպես նաև բնության, հասարակության և գիտակցության զարգացման առավել ընդհանուր օրենքների մասին գիտություն, որը աշխարհակառույցի հիմքում երկու հիմնարար դրույթներ է դրել՝ 1) դիխոտոմ (երկչոտ) ընդդիմություն, այսինքն՝ երկուսի առկայությունը, սակայն ինչ-որ գործընթացի մեջ միմյանց հակասող բաղկացուցիչ մասեր, 2) զարգացման գաղափարը: Զարգացման ներքին աղբյուրը հակադրությունների միասնության և պայքարի մեջ է դիտարկվում (համակարգի մասերի, բլոկների և այլն): Դա էլ հենց իրականությունը գիտակցելու և ձևավորելու տեսության և մեթոդի հիմքում է ընկած: Այստեղ իրականությունը հակադիր շարժումների մեջ է դիտարկվում, սակայն պարտադիր դարերի, իրադարձությունների և այլնը ցուցադրող գծային աճի տեսքով:

Այսպիսով՝ մեր փորձագիտական օպտիկայի կիզակետում Ալեքսանդր Դուգինն է, որն, իր «Աշխարհաքաղաքականության հիմունքները» աշխատությունում պատմականության և ժամանակի անխզելի կապը իմաստավորելով, նշում է, որ կեցությունը ժամանակի միջոցով իմաստավորելու արդյունքում, մենք կարող ենք երեք անհավասարաչափ տարբերակներ ստա-

նալ, որոնք, իրենց հերթին, աշխարհաընկալման շրջանակներում երեք կողմնորոշիչներ են կանխորոշում [3, էջ 584]:

Մի դեպքում պատմությունը որպես կեցության կուտակում է դիտարկվում, ինչպես գոյաբանության և իմացաբանության մշտական լրացում: Այն գումարային առումով կարելի է «Պահպանողական պատմականություն» անվանել, որի վառ օրինակը Հեգելի փիլիսոփայության մեջ է արտահայտվում: Նման առաջադիմությունում անցյալը երբեք չի արժեզրկվում, սակայն ինչպես իրականության նախնական փուլ է դիտարկվում [3, էջ 585]:

Երկրորդ գիծը – ֆուտուրիստականն է: Այն որպես առաջին տարբերակի բացարձականացում է հանդես գալիս, սակայն նրանում իրական գոյաբանությունը ոչ թե գոյության աստիճանաբար կուտակում է ենթադրվում, որի հետևանքով միաժամանակ ինչ-որ գոյություն ունեցողի իրականության (օրինակ՝ Բացարձակ գաղափարների մոդուսում) նախապատմական ձևն է պոստուլատացվում, *այլ դեպի ամբողջական գոյաբանության ձգտող չբավարարված (տարրական) գոյության պատմական գործընթացը՝ ապագային վերագրվածը:*

Պատմականության երրորդ տարբերակը ամենահետևողական և արմատական է հանդիսանում: Այստեղ միայն *վաղանցիկը, ակնթարթայինը, թուլեականն* է իրական թվում: Անցիալն ու ապագան բացարձակապես ապագոյաբանականացվում են, և ամբողջ իրականությունը դինամիկ փոփոխվող «արդիականության» պահի վրա է հենվում: Ի տարբերություն պահպանողական պատմականության՝ պատմությունը իմաստավորելու ակտն այստեղ որպես բացասական ընթացակարգ է ընկալվում, քանի որ պատկերացումը գոյության հանդեպ հակասական է դիտարկվում: *Դա բացառապես այն է, ինչը դեռ պարկերացում չի դարձել, ինչն էլ մաքուր նախագոյաբանության վաղանցիկ, թուլեյական ի հայտ գալն է, անմիջական փորձն է, էվրիստիկ տրամաբանությունների բխումն է [3, էջ 585]:*

Այնուհետև Դուգլինը առանձին-առանձին քննարկում է պատմականության վերոնշյալ տարբերակները: Եվ նշում, որ պատմականացումն ինչպես փիլիսոփայական մոտեցում կամ մետա-մոտեցում, ինչպես անուղղակի ֆոնային սարք, միևնույն է, պատմություն ունի: *Այդ պատմությունը ժամանակի անթուղզիական հասկացության բևեռից դեպի ապաանթուղզիական բևեռ հասկացություն է շարժվում:* Եվ այդ գործընթացը աստիճանաբար ինտեսիվացվում է, *փիլիսոփայության խնդիրը պատմականացման և ապապատմականացման հակադրությունից դեպի գոյաբանությամբ ծանրաբեռնված պատմականության և պատմականության ընդիմախոսների այնպիսի*

դաշտ է տեղափոխվում, որում ապագոյաբանությունն է բացարձականացվում [3, էջ 586]:

Այստեղ անհրաժեշտ է՝ նշենք, որ արդիականության հասկացությունը այնքան ընդհանուր և ունիվերսալ է դառնում, որ որոշ ոչ հեռատես փորձագետներ, համաշխարհային սոցիալիստական համակարգի փլուզումից հետո պատմության ավարտի և ազատականատենչ գաղափարախոսության տոնախմբության մասին սկսեցին հապճեպ հայտարարել, սակայն ընդամենը մի քանի տասնյակ տարիներից հետո պարզվեց, որ այդ համակարգի առանցքը ընդամենը դեպի ՉԺՀ է տեղափոխվել, այն դեպքում երբ հավերժ թվացող «Pax Americana» համաշխարհային ֆինանսական ճգնաժամի էպիկենտրոնում է հայտնվել, որը ամբողջովին կարող է աղետի վերածվել:

Վերոնշյալ վերլուծության կարևորությունը նրանով է պայմանավորված, որ հստակ հասկանալի դառնա այն, որ ցանկացած ժողովրդի պատմություն մտացածին հեքիաթ չէ, այլ նրա կենդանի կապն է իր բնօրրանի հետ: Հետևաբար մենք այստեղ պետք է հստակ հասկանանք նաև, որ ցանկացած գիտական թեզ կամ որոշում իր օրինաչափ զարգացման՝ պատմականության և ժամանակի սերտ փոխմիասնության շրջանակներում կատարված գիտական բացահայտումների հիման վրա է իմաստավորվում: Ինչից բխում է, որ ցանկացած օրիգինալ՝ ֆուտուրիստական - *վաղանցիկ, ակնթարթային, ըրպենական* թեզ կամ որոշում պետք է զարգացման օրինաչափ բնույթին համապատասխանող լրացում լինի: Հակառակ դեպքում մենք իրականության հետ տեսության անհամապատասխանությանն ենք հանգեցնում, որը միշտ կառավարման ձախողումների է հանգեցնում: Այսինքն՝ կառավարման օբյեկտի վրա (մասնավորապես՝ տնտեսական համակարգի վրա) կառավարչի ոչ իրատեսական՝ սուբյեկտիվ ազդեցությունն ենք ունենալու:

Գլոբալ ճանաչողականության օպտիկայի երկրորդ բաղադրիչը Տրիդեկտիկան է (եռաչափ փորձաքննություն): Այստեղ մենք ոչ միայն աշխարհակառույցի գծային-հարթության բաժանման շեմին ենք կանգնած, այլ նաև, «տրամաբանորեն անհրաժեշտ» ամեն-ինչի հանդեպ կասկածանքով զինվելու (Կանտական պարտավորությունների կատեգորիկ հրամայականն է), գլոբալացվող աշխարհը գիտակցելու փիլիսոփայական նոր մակարդակ, նրա նոր, տարածա-ծավալային մոդելի ընկալման ենք դուրս գալիս՝ գեոգենեզին: Այդ ճանապարհի առաջին քայլը գծային-հարթության մոդելում նոր բաղադրիչներ հյուսելով ներմուծելն է: Այստեղ մեր փորձագիտական հայացքը Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի անդամ, Ակադեմիկոս Սերգեյ Յուրևիչ Գլազևի տնտեսության զարգացման նեոդասական մտքի «հիմ-

նական հոսքերի» մասին երեք աքսիոմներին է ուղղված [5, էջ 10]: Նշեմ նաև, որ այստեղ օրինաչափությունները, մենք բնագիտական պրիզմայի միջով ենք նայելու, ոչ թե գաղափարախոսական:

Այսպիսով՝ տնտեսագիտական մտքի «Հիմնական հոսքերին» (անգլ.՝ main stream — հիմնական հոսքեր) անդրադառնալով՝ Ս. Գլազևը նշում է, որ նրա «միջուկը», այսպես ասած, նեոդասական տեսություն է հանդիսանում, որը մարդու ռացիոնալի վարքի (նպատակային գործառույթը առավելագույնի հասցնելու) և տնտեսության հավասարակշռված իրավիճակի մասին ենթադրության վրա է հիմնվում: Մինչ 1970 թվականի ավարտը «Հիմնական հոսքերի միջուկը» քենսիականն էր հանդիսանում, որը հետագա տասնամյակների ընթացքում իր տեղը Չիկագոյի մոնետարիստական (նեոլիբերալներին՝ «Ետդարձ դեպի Ադամ Սմիթ» կարգախոսով) դպրոցին (Չիկագոյի համալսարանին) զիջեց, իսկ հետո, այսպես ասած, «նոր դասական մակրոտնտեսագիտությանը» (նեոդասական հիմքերով մակրոտնտեսագիտություն): 1980 թվականներին «Հիմնական հոսքերը» իր մեջ նոր ինստիտուցիոնալիզմ ներգրավեց – նեոդասական գործիքակազմի օգնությամբ ինստիտուցիոնալ խնդիրների հետազոտություն: «Հիմնական հոսքերին» է վերագրվում նաև «նեոդասական սինթեզ» անունով նեոքենսիականի մի մասը: Վերջում նշում, որ «Հիմնական հոսքերի» հիմնական բաղադրիչը արդեն բավական երկար ժամանակ է, ինչ մոնետարիստական է մնում, որը իր մակրոտնտեսական քաղաքականության հիմնական գործիքը փողն է համարում [4, էջ 16]:

Այսպիսով՝ տնտեսական հավասարակշռվածություն դոկտրինայի առաջին աքսիոման, ըստ Ս. Գլազևի, այսօրվա գերակայող նեոդասական հարացույցի տնտեսագիտության հիմքում է ընկած, որը ազատ մրցակցության սկզբունքն է հռչակում: Համաձայն նրա՝ տնտեսությունում տնտեսվարող սուբյեկտները բացարձակ ինքնավար են և շուկայի այլ մասնակիցներից կախված չեն, նրանցից ոչ մեկը չի կարող գնի վրա ազդել, որը շուկայում պահանջարկի և առաջարկի տարերայնորեն ստեղծված արդյունքում է ձևավորվում: Իրականում ազատ մրցակցություն երբեք և ոչ մի տեղ չի դիտարկվել: Քանի որ շուկայական տնտեսության ձևավորումը բազմաթիվ մենաշնորհների և պետական սահմանափակումների պայմաններում է իրականացվում [4, էջ 19]:

Ըստ երկրորդ աքսիոմի - տնտեսական գործակալը բացարձակապես ռացիոնալ է, այսինքն՝ նա իր բոլոր որոշումները և նրանց հետևանքները, գործողությունների ճիշտ ընկալման հիման վրա է ընդունում, շահույթը ա-

ռավելագույնի հասցնելուց ելնելով: Թվում է, թե նման է իրականությանը, սակայն իրականությունում տնտեսական գործակալներն իրենց նման ձևով չեն դրսևորում: Յուրաքանչյուր կառավարիչ ձգտում է մրցակցությունից խուսափել, այսինքն՝ այն, ինչը-որ տեսությունում նորմ է համարվում, իրականությունում անոմալիա է: Շուկայում ցանկացած ֆիրմա մոնոպոլ դիրքերի է ձգտում և մրցակիցների հետ ձգտում է համաձայնության գալ այն բանի մասին, որ ռիսկերը նվազագույնի հասցնի և իր հնարավորությունները մեծացնի: Իրական տնտեսական միջավայրում ձեռնարկատերերի կողմից որոշումներ ընդունելու չափանիշը, շուկայում գոյատևելու անհրաժեշտությամբ է ընդունվում և ընթացիկ շահույթի մեծացման վրա չի հիմնվում **[4, էջ 20]:**

Ըստ երրորդ աքսիոմի (ապրանքներ և ծառայություններ արտադրելու համար գոյություն ունեցող տեխնոլոգիական և ռեսուրսային հնարավորությունների մասին տնտեսվարող սուբյեկտների բացարձակ տեղեկացվածության մասին է)՝ ինչը ավելի քիչ է իրականությանը համապատասխանում: Քանի որ յուրաքանչյուր օր տնտեսությունում նոր տեխնոլոգիաներ են առաջանում և ներդրվում, նոր ռեսուրսային հնարավորություններ են առաջանում: Շուկայական միջավայրն է մրցակիցների, գործընկերների, պետության իշխանական մարմինների, սոցիալական խմբերի չկարգավորվող գործողությունների շնորհիվ մշտապես փոխվում: Ձեռնարկատերերն ու կառավարիչները անորոշության պայմաններում են ապրում: Իրական կյանքում նրանք շահույթը առավելագույնի հասցնելու համար ոչ թե օպտիմիալացման մոդելով են գործում, այլ՝ որոշումների ընդունման հաստատված ընթացակարգերով **[4, էջ 20]:**

Այսպիսով՝ գործարարի, տեխնոլոգիայի և կապիտալի նկատմամբ եռաչափ փորձաքննության սկզբունքները պահպանելով՝ Սերգեյ Գլազևը նշում է, որ հիմնարար աքսիոմաները, որոնց վրա տնտեսական տեսության «Հիմնական հոսքերն» են կառուցվում - դա տնտեսվարող սուբյեկտների բացարձակ ռացիոնալություն է, ազատ մրցակցություն է, ամբողջական տեղեկացվածություն է - իրականությունը չեն արտացոլում: Ինչը համապատասխանաբար և ակնհայտ ապացույց է համարվում այն բանի, որ շուկայական մրցակցության ազդեցության տակ, տնտեսական համակարգը հավասարակշռվածության իրավիճակի է ձգտում, որում ռեսուրսների օպտիմալ օգտագործում է ձեռքբերվում, նույնպես իրականությանը չի համապատասխանում: Տնտեսական հավասարակշռվածության իրավիճակ երբեք ձեռք չի բերվում ոչ միայն այն բանի համար, որ բացարձակ մրցակցություն չի լինում: Այլ նաև, նախևառաջ, այն բանի համար, որ տնտեսությունը, ստեղծա-

գործական միջավայր է, որում ահռելի մեծ քանակով դեմքեր են գործում և յուրաքանչյուր թույլ է նոր տեխնոլոգիաներ են առաջանում՝ մշտապես փոփոխություններ գեներացնելով: Այսինքն՝ տնտեսագության «հիմնական հոսքերի» անպիտանությունը նրա գաղափարախոսական գործառույթի հետ է կապված, ուստի լայն հանրությանը անհրաժեշտ է բացատրել, որ հասարակությունը բանականությամբ է կառուցված և վերջ: Եվ այն, ինչ մենք ունենք, բանական կառավարման համակարգի միջոցով է ստեղծվել:

Գլոբալ ճանաչողականության օպտիկայի երրորդ բաղադրիչը Կվադրոլեկտրիկան է (քառաչափ փորձաքննությունը): Այստեղ աշխարհի ամբողջականությունն է ամբողջովին բացահայտվում, եթե մենք իմացության գիտական մեթոդին ևս մեկ վեկտոր ավելացնենք – քաղաքակրթական: Ապա քառաչափ փորձաքննությունը մեզ հասկանալու հնարավորություն կտա այն բանի, թե ինչպես է համաշխարհային համակարգը քաղաքակրթական մակարդակում ներդաշնակեցման ուղիներ գտնում: Այստեղ քաղաքակրթական հասկացությունը մենք միջազգային հարաբերությունների (ՄՀ) կոնտեքստում ենք դիտարկելու:

Այսպիսով՝ XXI դարում պետությունների և ազգերի միջև հարաբերությունները աստիճանաբար միջքաղաքակրթական հարաբերությունների ոլորտ են տեղափոխվում: Հատկապես դա XX դարի վերջում Ս. Հանթինգտոն ու Ա. Տոյբին են հիմնավորում և մանրամասնորեն դրա մասին գրում: Մասնավորապես, Ս. Հանթինգտոն իր աշխատությունում գրում է, որ «Համաշխարհային քաղաքականության դաշտում հիմնական խաղացողները ազգային պետություններն են մնում ... Պետությունների առավել կարևոր խումբը արդեն ոչ թե սառը պատերազմի ժամանակահատվածի երեք բլոկներն են հանդիսանում, սակայն, կարծում եմ, յոթ կամ ութ հիմնական համաշխարհային քաղաքակրթությունները» [6, էջ15]: Այլ խոսքերով ասած՝ ՄՀ սուբյեկտ համարվող պետություններն արդեն տեղային մարդկային քաղաքակրթությունների (ՏՄՔ) ու նրանց կոալիցիաների են փոխակերպվում, որոնք, ըստ էության, ՄՀ նոր սուբյեկտների են վերածվում՝ ՄՀ համակարգում առավել կարևոր դեր խաղալով, իսկ դա նշանակում է, որ նորագույն սուբյեկտների առաջացումը նոր քաղաքակրթական-մշակույթի ստեղծման հիմք է դառնում: Եվ այս եզրակացությունը մենք չենք կարող հաշվի չառնել: Քանի որ, օրինակ՝ 2015 թ. Արևմտյան քաղաքակրթական կոալիցիան իր կողմից ավելի քան 50 պետությունների հետ միությունների և երկկողմանի համաձայնագրերի համակարգ էր ստեղծել [7, էջ 3], իսկ 2021 թ. հուլիսի 2-ին ԱՄՆ աշխարհի ավելի քան 130 երկրների հետ համաշխարհային կորպորա-

տիվ նվազագույն հարկ սահմանելու համաձայնագիր կնքեց: Իսկ սա արդեն ժամանակակից Արևմտյան քաղաքակրթական կոալիցիայի կամ արևմտյան տեղային քաղաքակրթության աշխարհատնտեսական էքսպանսիոն էությանն է [1, էջ 495]:

Այս առումով, եթե մենք այն փոփոխությունները, այն էական բաղադրիչները առանձնացնենք, որոնք այսօրվա հետխորհրդային տարածության քաղաքակրթական մակարդակում են տեղի ունեցել, ապա որպես օրինակ կարելի է Ուկրաինայում «Նարջնագույն հեղափոխությունը», Հայաստանում «Ոչ բռնի, թավշյա հեղափոխությունը» համարել: Քանի որ այդ բոլոր հեղափոխությունները վերոնշյալ պետություններում բողոքական էթիկայով ՏՄԲ ձևավորելու արդյունքում են տեղի ունեցել: Մասնավորապես, Հայաստանում «Ոչ բռնի, թավշյա հեղափոխությունը» իրականում Արևմտյան քաղաքակրթական կոալիցիայի աշխարհատնտեսական էքսպանսիա է: Քանի որ այն քաղաքացիական հասարակություն ձևավորելու և օժանդակության տարբեր ծրագրերի միջոցով ՀՀ բնակչության մի որոշ հատվածին ընդհանուր արժեքների համակարգով (հիմնականում բողոքական էթիկայի), պատմական ժառանգությամբ և ընդհանուր ապագայի տեսլականով միավորելու ձգտումներով է բնութագրվում: Այսինքն՝ հայ հասարակության մի մասին իրենց սոցիալական դիրքերից պոկելու, անորոշության մեջ գցելու, հայ մարդու կեցությունը օտար հրահանգներից կախվածության մեջ պահելու համար, որոնք 2018 թ. քաղաքակրթական բախումների տանող կարքախոսների և սոցիալական բուռնի միջոցով ազգային պետության դեմ դուրս եկան:

Այսպիսով՝ վերոնշյալ օրինակից կարելի է եզրակացնել, որ Արևմտյան քաղաքակրթական կոալիցիան, ՏՄԲ իր աշխարհատնտեսական նախաազդերը արդարացնող աշխարհաքաղաքական գործիքի է վերածել՝ կասկածի տակ դնելու այն ամենը, ինչը-որ արժեհամակարգերին է վերաբերում: Ինչի արդյունքում համաշխարհային համակարգի քաղաքակրթական միջավայրում այնպիսի ինստիտուտներ են կասկածի տակ դրվում, ինչպիսիք ազգային պետությունն է:

Աշխարհափոփոխության երրորդ հարկանիշը Գեոլոգիստիկան է (Geologistics)[1, էջ 92] – տրամաբանություն է գլոբալ չափադրումներում, որի դեպքում գլոբալ կորդինատներում գտնվող մասնավոր տրամաբանական համակարգերն են հարաբերակցվում, ինչպիսին աշխարհատնտեսականն է, աշխարհաֆինանսականն է, աշխարհաքաղաքականն է, ռազմա-ստրատեգիականն է, աշխարհատեղեկատվականն է: Կարճ ասած, գեոլոգիստիկան

իր յոթ դրույթներով բարդ համակարգերին հարմարվելով գոյատևելու փիլիսոփայություն է, հումանիտար գիտելիքների միջառարկայական ոլորտ:

Այս առումով, եթե այն ամենը, ինչ վերոնշյալում քննարկվեց, հատկապես քաղաքակրթական առումով, որը անմիջական պատճառահետևանքային կապ ունի նախորդների հետ, ապա կարելի է ասել, որ այսօրվա լարվածությունը, ավելի ճիշտ կլիներ ասել գոյություն ունեցող լարվածության ուժգնացումը, որը աստիճանաբար գլոբալ հակամարտության վերածվելու միտումներով է բնութագրվում: Կարելի է հետևյալ կերպ ձևակերպել - նման քաղաքակրթական լարվածություններ պատմության ընթացքում միշտ էլ եղել են, սակայն ավելի շուտ լատենտ տեղայնացված ձևերով, քան բացահայտ, սակայն այն իրականությունը, որը, որ մենք աշխարհատնտեսական փորձագիտական մեթոդներով կարողացանք ինչ-որ չափով ամբողջականացնել: Ըստ Գեոլոգիստիկ տրամաբանության՝ արձանագրում է այն, որ մենք համաաշխարհային մի հավասարակշռվածությունից մեկ այլ հավասարակշռվածություն են անցում կատարում, ինչը այդ քաղաքակրթությունների միջև լարվածության աճի է տանում, ինչպես նաև Հայ և Թուրք-Ադրբեջանահակամարտությունը: Եվ ինչպես համաաշխարհային պատմության տրամաբանությունն է ցույց տալիս, այն երբեք անցավ չի եղել և շատ սուր հակամարտություններով է ուղեկցվել: Եվ այն միշտ ոչ թե կարճ, այլ երկարաժամկետ է ընթացել՝ մի քանի տասնյակ տարիներ զբաղեցնելով:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Кочетов Э.Г. Геоэкономика. Освоение мирового экономического пространства: Учебник для вызов. – М.: Норма, 2006. – 528 с.: ил.
2. Хайдеггер М. Бытие и время / М. Хайдеггер; Пер. с нем. В.В. Бибихина. — Харьков: «Фолио», 2003. — 503, [9] с. — (Philosophy).:
3. Основы геополитики. Геополитическое будущее России. Мыслить Простанством – Изд.3-е, доплон., Москва, “АРКОГЕЯ-центр”, 1999-928 стр.
4. Управление развитием экономики : курс лекций / С. Ю. Глазьев. — 2019. — 759.
5. Определение приведено на основе: Маршев В.И. История управленческой мысли. М.: Проспект, 2016. С. 10.
6. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций [пер. с англ. Т. Велимеева]. — М.: АСТ, 2016.
7. National Security Strategy. — Wash.: GPO, 2015. February.